

Marek Białokur

***80. rocznica reform rządu profesora
Władysława Grabskiego (1924–2004),
pod. red. Tomasza Głowińskiego, Wrocław 2004***

Omawiana książka stanowi pokłosie ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Zakład Historii Gospodarczej, Demografii i Statystyki Instytutu Historii Uniwersytetu Wrocławskiego w stolicy Dolnego Śląska 5 listopada 2004 r. Nie przez przypadek organizacja tej imprezy przypadła właśnie na rok 2004. Stało się tak ze względu na przypadającą wówczas 130 rocznicę urodzin Władysława Grabskiego (7 VII 1874 r.) oraz osiemdziesięciolecie reformy pieniężno-walutowej, którą wdrożył kierowany przez niego gabinet. Wydarzenia te w sposób szczególny uczcił również Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podejmując jeszcze we wrześniu 2003 r. uchwałę w sprawie ogłoszenia roku 2004 rokiem Władysława Grabskiego, a także środowisko naukowe czego najlepszym dowodem jest recenzowana publikacja.

Jak pisze we wstępie do pracy prof. Elżbieta Kościak zebranie w jej ramach wystąpień historyków, socjologów, ekonomistów i politologów wskazuje na żywe zainteresowanie nie tylko reformami Grabskiego, ale również ich twórcą i nie wynika tylko stąd, że od kilkunastu lat doświadczamy problemów związanych ze zmianami ustroju społeczno-gospodarczego Polski (s. 5). A jest tak, gdyż postać tego wszechstronnie wykształconego, posiadającego rozległe zainteresowania naukowe, społeczne i kulturalne wybitnego polityka, dyplomaty, Polaka i Europejczyka fascynuje i pociąga zarówno naukowców, jak i zwykłych ludzi. Tych ostatnich głównie dlatego, że dostrzegają w nim człowieka sukcesu, jakże bardzo odbiegającego swym życiorysem od schematu, w który

wpisało się tak wielu urodzonych nad Wisłą, bez wiary w to, że w kraju ich dziadów i ojców można cokolwiek zmienić na lepsze.

Zestaw zamieszczonych w pracy artykułów otwiera tekst prof. Mariana Marka Drozdowskiego, biografia Władysława Grabskiego, w którym pokrótce przedstawione zostały najważniejsze etapy jego kariery na polu szeroko pojętej działalności publicznej. I tak obok powszechnie znanych wątków pracownik Instytutu Historii PAN przypomniał m.in. o prekursorskich krokach Grabskiego na polu unowocześniania gospodarki rolnej, stworzeniu nowej gałęzi socjologii, jaką była socjologia wsi i rozwijaniu naukowych badań na tym polu w ramach Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, czy wreszcie jego aktywnej postawie na forum państwowej Dumy Rosyjskiej w latach 1906–1912 (s. 8–9). Szczególne znaczenie ma jednak zaprezentowana przez M. M. Drozdowskiego próba ukazania roli i znaczenia jakie reformy podjęte przez Grabskiego mogą mieć dla lepszego zrozumienia uwarunkowań gospodarczych Polski przełomu XX i XXI wieku (s. 15–16).

W materiale zatytułowanym „Wspomnienie wnuka” prof. Maciej Władysław Grabski nakreślił obraz Władysława Grabskiego z bardzo osobistej, rodzinnej perspektywy. Ukazując go jako człowieka pełnego dobroci i wewnętrznej ciepła, dbającego się o rodzinę i codziennie przed wyjazdem do pracy grającego na fortepianie sonaty Beethovena czy etudy Chopina, co mocno kontrastuje ze stworzonym na podstawie wspomnień i naukowych opracowań obrazem, z którego wynika, że był niemal tylko „zorganizowanym wewnątrz, zdecydowanym, silnym, bardzo wymagającym i niezwykle pracowitym człowiekiem” (s. 21).

W omawianej publikacji szczególną uwagę zwraca artykuł specjalisty z zakresu dydaktyki historii prof. Adama Suchońskiego, który na jej potrzeby przeanalizował kilkanaście polskich podręczników do nauczania historii oceniając zawarte w nich informacje o postaci Władysława Grabskiego oraz reform podjętych przez jego gabinet w latach 1923–1925. I tak zdaniem A. Suchońskiego same reformy jak i osoba ich autora cieszyły się uznaniem autorów podręczników przed 1989 r. kiedy to ogólna ocena II Rzeczypospolitej, mówiąc najbardziej oględnie nie wypadła najlepiej. Dla historyków redagujących wówczas podręczniki szkolne, wątkiem zasługującym na szczególne podkreślenie była „samowystarczalność” Polski, tj. przeprowadzenie reformy walutowej bez zaciągnięcia na ten cel pożyczki zagranicznej (s. 30). Autor artykułu stwierdza jednak, że w pełni dzieło twórcy Banku Polskiego, czy reformy rolnej z 1925 r. docenione zostało dopiero w opracowaniach szkolnych

III Rzeczypospolitej, gdzie znacznie szerszej i rzeczowej analizie poddane zostały jego dokonania.

Przypadający na okres I wojny światowej fragment biografii Władysława Grabskiego dotyczący jego roli w tworzeniu i rozwijaniu warszawskiego Centralnego Komitetu Obywatelskiego zawiera pomieszczony w książce tekst dr. Mariusza Patelskiego z Uniwersytetu Opolskiego. Odnajdujemy w nim m.in. pierwsze reakcje przyszłego premiera RP na wydarzenia z połowy 1914 r., w których to stwierdzał, że: „Gdy tylko dowiedziałem się, że wybuchła wojna, tj. gdy tylko ogłoszono mobilizację, pierwszym odruchem moim było zostawić dom, rodzinę, majątek i jechać do Warszawy pełnić służbę dla narodu. [...] Sprawę pojmwaliśmy od razu prosto i jasno: należy natychmiast zorganizować pokojowo cały naród polski. Zadanie było dla nas jasne, bo całe życie nasze, wszystkie czyny nasze do jednego zmierzały do tego, by zupełnemu zignorowaniu przez rządy narodu polskiego przeciwstawić silną i pełną organizację tego narodu na polu pracy łączącej luźne jednostki w jeden naród najsilniejszymi więzami” (s. 35–36). Poznajemy także Grabskiego jako sprawnego organizatora pomocy dla ofiar wojny, który angażował się w szereg inicjatyw stawiających sobie za cel uzyskanie przez naród polski wymarzonej niepodległości, jak choćby w ramach Komitetu Narodowego Polskiego.

Reprezentujący na wrocławskiej konferencji Szkołę Główna Gospodarstwa Wiejskiego dr Kazimierz Korab zmierzył się z kolei z problemem ukazania Władysława Grabskiego jako uczonego i trzeba przyznać, że z zadania tego wywiązał się sprawnie. Dokumentując wpływ kariery naukowej na działalność publiczną dwukrotnego rektora SGGW przedstawił go jako człowieka, który potrafił oprzeć się chwilowym modom i w sposób niezwykle metodyczny analizującego stawiane przez życie problemy. Autor artykułu wykazał ponadto niezwykle wręcz talenty organizacyjne Grabskiego na polu nauki, dzięki czemu był często wybierany do kierowniczych gremiów, jak choćby w przypadku Towarzystwa Ekonomistów i Statystów Polskich, któremu to prezesował kolejno przez sześć lat począwszy od 1928 r. (s. 51). Wartość omawianego tekstu podnosi także fakt, że K. Korab pokusił się w nim o wymienienie i krótkie scharakteryzowanie najważniejszych prac zwartych twórcy socjologii wsi, w tym książek, które na trwałe ugruntowały jego pozycję w gronie polskich naukowców.

Skonfrontowaniu ekonomicznych koncepcji Grabskiego z poglądami takich indywidualności jak profesor Adam Krzyżanowski, minister skarbu w rządzie Wincentego Witosa z 1920 r. – Jan Kanty Steczkowski

czy Feliks Młynarski poświęcił swoje wystąpienie dr Dariusz Grzybek z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kreśląc obraz publicznej debaty jaka rozgorzała wokół realizowanego przez Grabskiego programu sanacji finansów publicznych Autor zwrócił uwagę, że miał on równie liczne grono zwolenników jak i zażartych wrogów, dla których realizowany przez niego program był dowodem niezrozumienia realiów sytuacji gospodarczej międzywojennej Polski. W tej sytuacji należy się w pełni zgodzić z konkluzją krakowskiego historyka, który godząc argumentację obydwu stron sporu stwierdził, że: „Polska miała małe szanse na przyciągnięcie kapitału z zagranicy, o własnych siłach zdolna zaś była utrzymać swój byt, ale nie była w stanie awansować do grona państw rozwiniętych” (s. 80).

Redaktor tomu i zarazem organizator wrocławskiej konferencji dr Tomasz Głowiński w przygotowanym przez siebie materiale pokusił się o dokładną analizę sejmowego *exposé* Władysława Grabskiego z 20 XII 1923 r., kiedy to po raz drugi miał on okazję prezentować założenia prac rządu, któremu przyszło mu kierować w wolej Polsce. To bez wątpienia najważniejsze przemówienie w biografii twórcy Banku Polskiego uzupełnił o analizę wystąpień przedstawicieli poszczególnych klubów parlamentarnych oceniających przemówienie premiera stojącego na czele tzw.: *gabinetu fachowców* oraz komentarz, który lokuje go w gronie sympatyków dzieła młodszego z braci Grabskich, a w którym czytamy m.in.: „Uważany za owe prowizorium, za mniejsze zło, i nie mający stałego oparcia w Sejmie rząd fachowców Władysław Grabskiego okazał się jednym z najdłużej urzędujących gabinetów II Rzeczypospolitej. Nie tylko przetrwał bez mała dwa lata, ale też <idąc do dymisji> pozostawił Polskę umocnioną, zaopatrzoną a stabilny pieniądz i na nowo zadająca kłam twierdzeniom o sezonowości jej wolnego bytu” (s. 98).

Rozważania dr Łucji Lisieckiej i dr Cecylii Leszczyńskiej z Uniwersytetu Warszawskiego odnosiły się z kolei do oceny polityki kredytowej drugiego rządu Grabskiego, w której to widział główny trzon podejmowanych przez siebie działań na rzecz ożywienia gospodarczego kraju. Interesujący wątek w omawianej rozprawie podniósł również dr Krzysztof Popiński z Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, który swoją uwagę skoncentrował na roli i znaczeniu ubezpieczeń społecznych w pakiecie przygotowanych i wdrożonych reform rządu fachowców kierowanego przez Władysław Grabskiego. Podkreślając, iż z jednej strony widział on w rozbudowanym systemie socjalnym poważny hamulec rozwoju gospodarczego, by z drugiej uznawać go za gwaranta zachowania spokoju społecznego koniecznego dla przeprowadzenia reform,

unaocznili czytelnikom poważny problem, którego to rozwiązania niestety nie udało się Grabskiemu w pełni osiągnąć (s. 125). Przy zagadnieniach *stricte* gospodarczych pozostał także w swych rozważaniach dr Robert Majkut z Uniwersytetu Wrocławskiego, dla którego punktem wyjścia do interesującej analizy stała się próba odpowiedzi na pytanie czy Grabski był restrykcyjnym ekonomista, czy też zwolennikiem solidaryzmu społecznego. Pytanie, które podobnie jak w przypadku artykułu K. Popińskiego pomimo wielu interesujących cytatów i hipotez nadal pozostaje bez jednoznacznej odpowiedzi.

Kwestii ujęcia w ramy syntetycznego artykułu stosunku głównego bohatera publikacji wobec relacji polsko-niemieckich w pierwszej połowie lat dwudziestych, podjął się z dużym powodzeniem dr hab. Grzegorz Strauchold z Uniwersytetu Wrocławskiego. Rysując obraz działań Władysława Grabskiego jako zagorzałego obrońcy polskiego interesu narodowego, wykazał on równocześnie wszelkie słabości polskiej strony w negocjacjach. Nie omieszkał także uwypuklić, że znaczący wpływ na stanowisko Grabskiego wobec Niemiec miała patriotyczna, czytaj antyniemiecka atmosfera wyniesiona z rodzinnego domu, wzmacniana dodatkowo stałym kontestowaniem przez zachodniego sąsiada Polski kwestii granicznych (s. 135).

Zawartość publikacji uzupełniają jeszcze dwa artykuły. Pierwszy z nich autorstwa Mariusza Szczypka – dyrektora wrocławskiego oddziału Banku Gospodarstwa Krajowego – w którym zaprezentowane zostały kulisy powołania do życia w 1924 r. BGK, w czym główną rolę odegrał Grabski oraz współczesna pozycja banku, którego reaktywowanie nastąpiło w czerwcu 1989 r. Oraz drugi, którego autor dr Tomasz Kargol z Uniwersytetu Jagiellońskiego, pokusił się o nakreślenie obrazu relacji jakie zachodziły na linii rząd Władysława Grabskiego a środowiska gospodarcze Polski w latach 1923–1925, stwierdzając wręcz, że w wielu wypadkach ze względu na uwikłanie w system polityczno-społecznych uwarunkowań, dalekie były od jednoznacznego poparcia koniecznych dla budżetu i gospodarki państwa reform (s. 149–150).

Podsumowując należy zaznaczyć, że recenzowana pozycja, choć zawiera prace na różnym poziomie, to stanowi nie tylko trwałą pamiątkę roku Władysław Grabskiego, ale także przyczynia się do poszerzenia naszej wiedzy o dokonaniach, tej niezwykle ważnej postaci w dziejach narodu i państwa polskiego pierwszej połowy minionego stulecia. Z tego też powodu piszący te słowa ma nadzieję, iż dogłębsze studia pozwolą Autorom zamieszczonych w tomie materiałów, na dalsze badania, które w pełniejszym świetle ukazą frapujące ich zagadnienia.